

Мр. Човић/27

126/27

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

ОКО ЈЕДНЕ ЕТИКЕ

Николај Бердјајев: Назначеніе челоѣка

Филозофска књижевност руских емиграната у Паризу има неколико лепих имена. Сем Бердјајева, да споменемо још Шестова и Булгакова, ~~не~~ ^{као њему} ~~не~~ најсродније по идејама или начину писања, него као оне који се највише читају, преводе, знају у свету. Шестов је метафизичар. Булгаков, који је већ у зрелијим годинама ~~био~~ из дубоког убеђења постао свештеник, претежно је теолог, ~~у својој филозофији~~. Бердјајев држи некако средину између њих двојице, између хришћанства и теологије с једне стране, и метафизике и мистичке јереси с друге стране. Наравно, нешто расно руско им је заједничко; оно што им је заједничко и са многим совјетским филозофима: смелост, до јереси, у тежњи ка спиритуалним областима. (Отуда упадљиво велики број баш филозофа међу оним писцима које су Совјети гонили и склонили као отпаднике. Богданов, Луначарски, Плеханов, Бухарин, у најновије време Деборин).

Бердјајева занимају врло разноврсни проблеми, чисто филозофски и опште културни, у вези са великим депресијама и заморима, и великим напорима у обема Русијама и у целом свету. Појсећамо на његово превођено и коментарисано дело *Нов средњи век*, са ванредно оригиналном интерпретацијом Ренесанса. Или на расправу *Руска револуција*. ^{Горе} ~~Горе~~ истакнуто дело, *Позиција човека*, представља лепо израђен оглед за једну етику. ~~Кажемо~~ ^{Називамо} оглед ~~за~~ обимну и систематски рађену књигу зато, што ни Бердјајев није, као што нико досада није, дефинитивно расправљив са критерионом добра и зла, и са питањем порекла тога расцепа. Закључни поглед Бердјајева на велики проблем сарадње човека с Богом, одприлике је онај на који смо одувек навикли: борба човекова се наставља, а у тој борби природа човекова се сматра у толико очишћенијом у колико је опрека између добра и зла у њој живља. Дакако, у идејама о начину борбе, и у схватању морала, велики ~~је~~ ^{је} напредак. Далеко смо од морала који је био само врста поступка, средство да се дође до неке сврхе; морал је ~~постоје~~ ^{постоје} битни елемент добра, или није морал. Далеко смо од теорија које су борбу замишљале претежно као покораване законима. Нова учења су дефинитивно узела у обзир чињеницу: да заповест ~~не~~ ^{само што} не покреће у човеку снагу за извршење заповести, ~~нега~~, ^{на} ~~против~~ ^{против} покреће ~~опирање~~ ^{опирање} против заповести, и у инстинктима и у свести.

Насупрот етикама које тежиште моралних напора човекових стављају у покорност, етика Бердјајева ставља тежиште у љубав човекову за савршену личност, и ~~то~~ ^{то} ~~у~~ ^у напор творачких сила човекових, с помоћу

В. Ристић Бердјајева знам

А пут ка том савршенству иде кроз

којих човек има да себе прествори, ~~и~~ да организује моралну свест, да изведе ^{узвишење,} сублимирање своје природе. Таква активност човекова не по-
корава се ничему; само је у сарадњи са љубављу Бога који својом љу-
бављу такође хоће савршеног човека. Божја љубав призива човека да,
по вољи, бира између сарадње с Богом и несарадње. Сарадња с Богом
значи сагласност са Божјом замисли о човеку; ^А даље се човек сам
својим силама диже до вољења савршене личности. Етика Бердјајева је
дакле мистички религиозна етика. Човек се том етиком ослобођава зави-
сности од верских закона, ~~не~~ се ^{његове} творачке силе стављају пред
задатак религиозно моралне креације.

Бердјајев није само плодан писац, него је и један од познатих шам-
пиона на једној од париских трибина за религиозно-филозофске дебате.
Ми лично имали смо задовољство да га слушамо у једној таквој расправи
у двоје: Бердјајев—Маритен. Том приликом се врло јасно читовало да
је на Бердјајева ~~као~~ мистика одлучно утицао познати немачки мистик ^{са}
~~са~~ почетка XVII века, Јакоб Беме (Böhme), за оно доба необично смели
рушилац хришћанских митова. У делу Бердјајева *Позив човека* нашли
смо јаку потврду за тај утицај Бемеа на Бердјајева. То нас је навело да
поново прелистамо занимљивог Немца, и онда прикажемо књигу његовог
делимичног следбеника из наших дана.

Бердјајев, тачно као и Беме, остаје у својој вери и цркви, али на-
лази начин да неке од важних митова хришћанства сведе ~~просто~~ на сим-
боле ствари, ^А ствари саме ~~не~~ тражи искључиво у природи човека. ~~С~~ ^{Беме је}
~~Бемеу, који је~~ заплетено предање о рају и паклу свео на *eine Einwen-*
dung des Willens, пошто су и рај и пакао одувек у души човека. ^{Слично}
томе је Бердјајев реформисао мит о првом греху, ^у психологију морала ^и
теорију о вредностима. Без закона, с помоћу својих творачких сила по-
ставља човек вредности и бира између поступака. Јер, ~~са~~ вредности ^{се}
откривају само личном искуству, кроз лично искуство. Вредности су лично
знање и тековина. Корени вредности су у личностима. ~~А~~ Тако смо ~~се~~ ми
разумели Бердјајева.

Бердјајев прима основну поставку Бемеову, по којој има двоје:
има Бог који је у себи тројство, и који је творац света; и има један
мистериум изван створеног света, ~~и~~ Беме, увек довитљив за израз, ^{назива тај мисте-}
~~риум~~ *der Ungrund*, дакле оно што је без темеља, амбиз, небиће, ~~амбиз~~
~~и~~ мистериум једне бездане и инкохерентне воље, ^{одакле} ~~пошто, као што Беме~~
~~одмах рећи, из те ирационалности~~ води порекло један саставак у бићу и
животу човека. По Бемеу, човека ствара Бог, али и из *Ungrund*-а повлачи
човек нешто, и то ништа мање до своју слободу. Слобода човека је и
код Бердјајева нешто бездано и ирационално, ^и као такво извор зла; ^А
Бог нема над амбизом и небићем други уплив до уплив кроз своју љубав,

Кад се човек мало више позабави Бемеовим *Ungrund*-ом и Бердја-
јевим замислима о пореклу човекове слободе, дође му на уста бизарно
питање: ко је код кога, да ли Беме код неког нама непознатог Руса, или
и толики други Руси, сем Бердјајева, код Бемеа — ко је код кога нала-
зио сродне идеје? Погледамо на В. Соловјова и његово мистичко објаш-
њење корена и дејства слободе; ^и погледамо на Булгакова, који у свом си-
стему разликује Бога који је Бог као такав и тројство, и затим божанску

природу, која је бездана неисцрпност бића; ^{Подсећамо на Достојевског,} који је дао низ уметничких реализација о људима са ужасним слободама, ирационалним, које пркосе сваком закону, не покоравају се никојем добру, али зато имају љубав за добро, и из те љубави могу вољу своју окренути (*die Einwendung*) према добру и Богу,

Пошто је биће човеково замислио како је горе речено, и од Бога и из *Ungrund*-а, Бердјајев оставља човеку да бира између сарадње или несарадње с љубави Божјом. Дакле за овај живот и за ^{човека} ~~човека~~ везује одлуку која је по хришћанском учењу одлука неба у оном животу. ^{што} ~~што~~ је безмало истоветно са закључком Бемеа који закључак смо делимично већ навели; *Es ist nur eine Einwendung des Willens, entweder in Gottes Liebe oder in Gottes Zorn, und welches geschieht bei Zeiten des Leibes.*

То последње, да опредељење човека ка спасењу, па и само спасење има да се збуде *joш* у овом живошу, то руши мит о страшном суду и поставља темељ за етику на основи организације најличнијих човекових сила, његових творачких сила. Отуда закључак Бердјајева: да највиша мета човекових напора не може бити идеал казни и награда у оном свету, идеал леве и десне стране престола Божјег. Него има да се збуде ~~искупљење~~ ^{искупљење} целог света, препород сваког бића, ~~и~~ ^и све то не кроз етику законâ и покоравања, него кроз љубав, Божју и човекову љубав за савршену личност, за лепоту добра у личности.

Порекло расцепа добро - зло тумачи Бердјајев с помоћу мита о прегрешењу, али свдећи мит на симбол јабуке, Еве и Адама, а уносећи у мит као смисао: тренутак преокрета у развоју човечје свести. Претходно стање, рајско стање, то је несвесно стање, несвесна хармонија човека са васељеном. Ново стање пак значи: сазнање, ослобађање и отежавање живота, борбу ка добру кроз процеп добро - зло, али са свешћу о процепу кроз који се пролази.

Судар између свесних индивидуалних енергија у човеку, и тамних космичких сила *Ungrund*-а — те сударе приказује Бердјајев на свему што чини саставне делове модерног живота, личног и друштвеног. Ту је питање природе човечје уопште, питање подсвести, питање секса, питање односа појединца према друштву, питање творачких способности човекових које треба да буду одлучујуће моћи у организацији моралне свести.

Из свих тих посматрања излази да главни услов моралне еволуције лежи у сударима супротности (добро - зло), у сталним унутарњим противречностима у човеку, које настају зато што и сваки случај у животу представља извесну скривену противречност двога. Бердјајев је то формулисао поставком: да сваку моралну борбу човекову отежава нарочито околност што постоји борба не само између добра и зла, него и између разних врсти добра у противречности. Другим речима, од случаја до случаја је случај нов, и човеков задатак други, ~~и~~ ^и некако изворан, који тражи да човек, мимо сваку емпирију, увек новом организацијом снага одређује вредности и бира међу поступцима.

Бердјајев прелази ~~постепено~~ ^{постепено} на поређење разних етика. У крајњем резултату је доказ да етика законâ не одговара човечјем позиву. Ту етику суочава Бердјајев са етиком милости Божје, па најзад са етиком

Vinogradno
Sporazumevanje
Kobno

творачких моћи у човеку, то јест, са етиком ^{узвишеног} ~~сублимације~~ човечје природе мимо закона и догми, само кроз љубав; без покорности пред заповешћу *биши добар*, само кроз спиритуални рад творачких сила које се руководе љубављу за савршену личност.

Ако смо добро разумели, учење, и јерес Бердјајева своде се на двоје: прво, одбацивање ~~свих~~ митова, односно увлачење скривеног смисла тих митова у живот, у живот с ове стране; и друго, чишћење оног што је Христово у хришћанству од ~~ју~~ Старог завета. Нису битна ствар дисциплинске способности човека, него оригиналност његових креативних религиозних осећаја.

Ортодоксни хришћански читаоци ће ову књигу Бердјајева прелиставати можда са чуђењем, ^{на} ~~али~~ и са збуњеношћу. Устаће у њима плодан сукоб између противречности, баш као и у Бердјајеву, у чијој етици има и дословног црквеног хришћанства, и једна сасвим лична мистична спиритуалност. Уосталом, и Нови завет је већ пун плодних противречности од којих настају борбе, и напредује усавршење. ~~На~~ много места се каже, или даје осетити: да закони нису пут спасења. Човек је лично спиритуалан пре и после сваке одређене и освештане религије. Зна се то можда најбоље по том што сви ми и најсмелију спиритуалну теорију пре и лакше тврдимо него што је одричемо. То важи и за Бердјајеву етику креативних снага у човеку.

И. С.

MIŠKO KRANJEC: PESEM CESTE

Словенском Крајином назваше покрајину између Панонске низије и реке Муре. Пошто се, посматрана из Словеније, ова покрајина налази с оне стране, тј. преко Муре, неки је назваше и Прекмурјем (чини ми се и као аналогију Међумурју). Ипак, проблем ни до данас није решен и баш у последње време врло се често потеже питање оправданости једног и другог назива, иако народ који живи у тој покрајини, а то треба да је од одлучујућег значаја у сличним случајевима, своју земљу никад није називао Прекмурјем. Словенска је Крајина, данас, најперифернија област словеначке земље у границама наше државе која је тек после ослобођења дошла у директнији и интимнији додир са словеначком народном као и културном целином. Покрајина заправо прилично отскаче од карактеристичних алпијско-словеначких крајева. Мирис Панонске низије у Словеначкој је Крајини већ врло осетан. Народ је већим делом сиромашан. До пре петнаест година, у бившој Аустроугарској, тлачили су га мађарски велепоседници и грофови који су били власници већег дела словенско-крајинске земље, док је словеначки народ у тим крајевима или аргатовао њима или се, услед економске потиштености и немаштине селио у градове као слуга или сезонски радник, или бежао, за црним хлебом, и даље у Немачку, у Америку. После деобе грофовских и велепоседничких имања, услед аграрне реформе, народ је стекао земљу, али га исисавају у великој мери Јевреји -- трговци. Просветно-културно народ Словенске Крајине